

Tőzsér Árpád

Varjak az Akasztóhegyen

Naplójegyzetek 2002-ből

Augusztus 25. Azért unom a mai magyar költészetet, mert utánozható. Az imitációim közül talán Kemény Istváné a legsikerültebb. S megjegyzem, Keményt a legnehezebb utánozni, mert ő nem kialakítja magának a beszélő idolt, hanem olyan, amilyen az idolja. Illetve hát persze fordítva: neo-Szép Ernő, állandó zavarban izzadó kamasz. (Valahol Keresztury írja le vele kapcsolatban a szót: „kamasz-mitológia”. Azaz K. I. a szépernői „kisfiúból” kamasszá nyúlt. Kamasz Sz. E.) Egyszer itt járt, Pozsonyban, én kísértem fel az Írószövetségbe, s a szűk liftben, nagy zavarunkban, egymás lábát tapostuk.

Augusztus 27. Meghalt a prágai Rákos Péter. Tegnap felhívott Fónod Zoltán, az *Irodalmi Szemle* főszerkesztője, hogy írjak a Szemlének Rákos-nekrológót. Nem vállaltam, mert bizonyos dolgokat halálában sem tudok Rákosnak megbocsátani: amellet, hogy a szakmai tudását nem vitatom (irodalomtörténésznek és a magyar irodalom cseh népszerűsítőjének kitűnő volt), langyos embernek tartottam. Soha semmi rázósabb dolgot nyilvánosan nem vállalt, például engem sem: egy sort rólam le nem írt. De azért nyugodjon békében. Kívánom neki, hogy ne köpje ki szájából az Isten.

Rimaszombat, augusztus 28. 6.00 óra. Editkééknél, az unokahúgoméknál ébrednek. Editke annak a szomorú sorsú testvérbátyámnak a leánya, aki negyvenöt évvel ezelőtt, tragikus körülmények között itt, Rimaszombatban hunyt el, fiatalon. (Magyarul: megölték.) Itt halt meg apám is, az itteni kórházban. E.-ék az ún. Akasztóhegyen laknak (de a rimaszombati Rózsadombnak is mondják ezt a városrészt), reggel hatkor ébrednek, stílszerűen: varjúkárogásra. Százegynéhány éve itt még embert akasztottak, s a varjak akasztófákon károgtak. Megyünk Krasznahorkára, István fiammal meg a barátnőjével, Luciával. Be akarjuk járni Gömörországot, a szülőföldemet. Zólyom várával kezdtük, még tegnap. Idefelé jövet megálltunk a valószerűtlenül fehér, csipkés pártázatú várkastélynál, s bejártuk a furcsa épületet. Komolyan mondom, mintha egy felfordított, slingelt alsószoknya harangjában bolyongtunk volna. Megtekintettük Balassi vicces emléktábláját is a várudvar belső falán. A szlovák szöveg szerint („*Tu sa narodil renesančný básnik*” – itt született a reneszánsz

költő) Balassinak már a születése is sanyarú volt: az udvar kövén született. 10.00. A krasznahorkai várban, Serédy Zsófia koporsójánál éppen nagy hévvel mesélem a fiataloknak, mint akart rálőni a várból a labanccá lett apjára, Andrassy Istvánra a fia, Ferenc, s mint emelte föl tiltón a várban betegen fekvő Zsófia nagyasszony, Ferenc anyja a kezét: Ne lőj! s mint maradt úgy a keze, felemelve, a halálában is, mikor a teremőr, nyeszlett, ellenszenves kis ember, megszólal mellettünk: Nem úgy volt, uram! Vastag imakönyvön nyugodott az asszonyosság keze, de az imakönyvet idővel szétrágta a szű, szétesett, a kéz meg úgy maradt, a levegőben. Elhallgatok, s csalódottan elkullogunk a koporsótól. István fiam, néhány centiméter híján kétméteres óriás, látva a levertségemet, visszanez a teremőrré, s valami olyasmit morog az orra alatt, hogy visszamegy, s agyonüti a mesegyilkost. 15.00. A salgótarjáni temető hegyoldalban van. Nem találjuk anyám sírját. 1969-ben halt meg, itt, a tarjáni kórházban (élete utolsó éveiben már a nagybátyoni nővérem gondozta), s nem tudtuk hazavinni. Otthon, Csehszlovákiában a szovjet és magyar tankok s a husáki normalizáció dübörgött, nem engedték át a határon a koporsót. Valahol a temetőhegyen túl van Váraszó, anyám apja, nagyapám ott született, a dédapám onnan került el számadó juhásznak az Osgyán melletti Feketerét pusztára. Anyám tehát tulajdonképpen itt is itthon van. A sírját végül István fiam találja meg: egy orgonabokor takarta. Meg a nagy fű. – Hazafelé tartva Salgó várába nem megyünk ki, de míg Somoskőre beérkezünk, sikerül elmondanom a gyerekeknek Perenna és a Kompolthyak vérfagyasztó történetét. Lucia megjegyzi, hogy a sok haláltól és gyilkosságtól már vacog a foga. Sajnálom, mondom, szelídebb szülőfölddel nem szolgálhatok. Kiballagunk a somoskői várba, ott már végre vidámabb a mese: Balassi Bálint lovon tette meg néhányszor ugyanazt az utat. Sőt: egyenesen Kékkő várából lovagolt ide, szerelméhez, Losonczy Annához, s az sincs kizárva, hogy a szép özvegy itt „adá bokkrétáját” (vagy esetleg itt is) a szerelmes lovagnak. 19.00. Itthon vagyunk, Rimaszombatban. Hazafelé jövet útba ejtettük még Fülek várát és Ajnácskót. Az Akasztóhegyen tábortúzzel és bográcsgulyással vár a család és néhány rimaszombati barátunk. Este 11-ig az irodalom és a globalitás problémáját vitatjuk. Újabbán, amerre járok, mindenkit megfertőzők a tokaji írótabor eszméivel.

*Pozsony, augusztus 31. Újra Pozsony, újra a Dudvázska 29. A szobámnak olyan áporodott szaga van, mintha egy fél évig lettem volna távol, pedig csak négy napja, hogy útra keltünk. Ma délelőtt még a szülőfalum utcáit jártuk. Megrázó élmény volt. Évekkel ezelőtt írtam a faluról egy verset, *Kísértetmakett* volt a címe, holott akkor még aránylag vitális volt a település. A mostani Péterfala az egykori versem megvalósulása: kísértetfalu. „A műanyagszemét állapot ez, / az elmúlás elmúlása” – szól az egykori vers. Töpörödött anyókák és vénemberek, elhagyott porták, műveletlen kertek, földek, egy volt létezés természetvázai – ez a mai képem a faluról. Bekövetkezett, amit évekkkel ezelőtt vizionáltam. Lucia lefényképezte az iskola épületét, ahol születtem. Hámló vakolatú, rozszant ház. Óvoda van benne. Voltunk a temetőben is. Sütött a nap, hét ágra. A sírok meglepően gondozottak, módosak, a márványkeresztek mennyei fényben ragyogtak. Egy falu, amelyben már csak a temető, a halál szép. Az etruszkok egykor díszes, házikóforma sírem-*

lékeket emeltek halottaiknak, úgy képzelték, hogy azok holtuk után is tovább élnek, mégpedig ott, abban a sírban, ahová temetik őket, ezért ételt, italt, ruhákat, különböző használati tárgyakat is tettek halottaik mellé. Mikor egy kultúra hanyatlóban van, felerősödik benne a halottkultusz. Lehet, hogy a napokban nem is Gömörországban, hanem Etrúriában jártunk?

Szeptember 10. Sírjak vagy nevessek?! A *Népszabadság*ban egy T. Endre nevű „könyvész” azt írja, hogy Faludy György megérdemli az ingyenlakást a fővárostól, mert ő már, úgymond, „intézmény, kulturális közkinccs, ami védett”. Tisztelet és előkelő hely az irodalomtörténetben Faludy Györgynek!, az életművével semmi bajom, de mint ember nem éppen „intézményként” viselkedik. Először is nemrégien megnősült, s azóta egy fotográfián, Budapest talán legforgalmasabb helyén, az Oktogonon, egy kirakatban, már mezítelenül láttam pózolni a kedves nejjel. A virgonc 92 éves „intézmény” nem egészen úgy nézett ki, mint egy ingyenlakásra szoruló hajléktalan. S egyébként is: Illyés Gyula is megérte a 81 évet, és senkinek eszébe sem jutott, hogy ingyenlakást kellene neki kiutalni. Pedig ő aztán valóban intézmény volt. S akkor az *anno* 80 évesen elhunyt Kassák Lajosról, s a ma már szintén 91 éves Takáts Gyuláról még nem is beszélünk.

Szeptember 11. Leomlok, mint a New York-i ikertornyok, mintha az én derekamba is becsapódott volna valami eltérített repülő. (A sajtó tele van a tavalyi tragédiával, évfordulós emlékezésekkel.) Megártott a sok száz kilométer. Felkelésnél belerobbant valami alattomos fájdalom a csípőmbé, s visszahanyatlottam az ágyba. Talán büntetésből, mert tegnap gonoszul megmosolyogtam a trolibuszhoz futó Ozsvald Árpádot. Az egyetem melletti buszmegállóba igyekeztem, mikor ötven méterrel magam előtt megpillantottam a költőt. Futott volna szegény az éppen beálló trolizhoz, ha tudott volna, de a súlyos, évek óta tartó lumbágója miatt inkább csak kacsázott, meggörbülve. Ma én is kacsázni fogok. – Tegnap éjszaka, a Záróra ankétján (M2) a *Javított kiadás* és a *Harmonia caelestis* intertextuális viszonyáról volt szó. Az érdekes pedig nem az volt, amit az ankét résztvevői (komoly kritikusok, esztéták) a két könyvről mondtak, hanem ahogy fogalmaztak, ahogy beszéltek: mintha a harmadik világháború kitörésének lehetőségeit fontolgatták volna gondterhelt arccal. A két könyv, a posztmodern *Harmonia* és a hiperrealista *Javított kiadás* egymás mellett, ugyanattól a szerzőtől, valóban furcsa, de azért talán mégis annyira meghökkentő esemény, mint az ikertornyok ledőlésének kétféle interpretációja: terrortámadás volt vagy megtervezett önmerénylet? Emez világpolitikai, történelmi kérdés, a *javított harmónia* csak esztétikai probléma. Vagy mégsem egészen csak az?

Szeptember 14. Három nap derékszabás gyötrelem után visszatért az életkedvem. Az ágyban, a „matracsírban” (Heine) mozdulatlanul fekvé (minden mozdulat pokoli fájdalmakkal járt) a tetszhalállét rémisztgetett: a tetszhalottól tulajdonképpen csak a mozgás és a hangunk különböztet meg bennünket, s ha most, ne adj' isten, a hangomat is elveszteném, akár a földet is rám húzhatnák, gondoltam.

Ma hajnalban aztán arra ébredtem, hogy semmim sem fáj, és – fölzengett a világ. S akármennyire is profán a párhuzam, nem állhatom meg, hogy ide ne másoljam Pilinszky feltámadás-himnuszát, csak ez a szférák hangján zúgó Te Deum-ének fejezheti ki hitelesen az én örömujjongásomat:

*És fölzúgnak a hamuszín egek,
hajnalfele a ravensbrückeri fák.
És megérik a fényt a gyökerek.
És szél támad. És fölzenget a világ.*

*Mert megölhették hitvány zsoldosok,
és megszűnhetett dobogni szíve –
Harmadnapra legyőzte a halált.
Et ressurexit tertia die.*

S milyen könnyen felejt az ember! Délután van, s már megint az olvasófotelomban ülök (az ortopéd azt mondta: tanuljak meg állva olvasni és írni), és olvasok. Most Krúdyt. Az író valamelyik művében Szent Ágoston ifjúkori bűneiről elmélkedik, kb. olyan értelemben, hogy fiatalkorunkban azért kell vétkeznünk, hogy öregkorban legyen mit megbánnunk. A matracsírban, hatvanhét évesen, azaz már elég öregem, az egykori vétkeimet is sorra vettem, s – micsoda botrány – egyiket sem volt kedvem megbánni! Ha csak azt nem, hogy nem vétkeztem többet! De vissza Krúdyhoz: Szent Ágostont sehol nem találtam, de megtaláltam Rác Olivér (öt éve elhunyt, s már az 1960-as évek elején „intertextualitásban” utazó szlovákiai magyar író) Barátságos Házának az előképét, mégpedig a *Rezeda Kázmér szép életében*, ahol Mikes szerkesztő úr, a „rejtélyes doktor” a *Szenvedélyes barátokat fordítja*; ha fárad, dúdolgat: „Fordító szabó volt az apám Kispesten!” S nekem hirtelen az jut eszembe: tudja még valaki 2002-ben, hogy ki volt, mi volt a „fordító szabó”? Hát én még tudom, az én egyik apai nagybátyám is szabó volt, s időnként (nem szívesen) „fordítást” is vállalt, ami abból állt, hogy a megkopott ruhákat kifordította, s „újja” formálta. (Nemrég egy kedvenc ingemet nem akartam eldobni, s elképzelttem, mit csinálna a helyzetemben F. bátyám. S fogtam a tüt, cérnát, ollót, s úgy „kifordítottam” a kedves ingem kirojtosodott gallérját, hogy újkorában sem volt különb.) Ennyit Krúdyról, Szent Ágostonról, a derékzsábámról meg a fordító szabóról. S még annyit, hogy valami égi Fordító Szabó most engem is kifordított. Úgy tűnik, egy ideig még hordhatom elrongyolódott fizikumomat.

Szeptember 16. Gyűjtöm az anyagot a készülő Szenci Molnár-dramámhoz. Hetek óta a 16. és 17. század Prágájában élek, alkímiával, kabalisztikával foglalkozom, csak éppen nem tudok aranyat csinálni és nem látok a jövőbe. A legújabb Szenci Molnár Albert-kutatások szerint az író, miután Prágában bécsi katedrát kínáltak neki, ő viszont nem vállalta az azzal járó katolizálást, presszióknak vetették alá, s megvádolták rózsakeresztes kapcsolatokkal. Ez egybeesne azzal a ténnyel, hogy egy 1745-ben lejegyzett magyar nyelvű népénekben azt

írják róla: „*vérrel töltt írást az ördögnek pénzért*”, s a 19. században már „magyar Faustusként” emlegetik. Engem viszont az izgat SzMA figurájában, hogy az alapján nem drámai alkat hogyan viselkedik az ilyen drámai szituációban. Elzarándokoltam az Egyetemi Könyvtárba, a *Fama fraternitatis* RC-t (a rózsakeresztesek kátéját) kerestem, de a könyvtáros úgy nézett rám, mintha a *Mein Kampf*ot kértem volna. Végül kiegyeztünk a *Doba Rudolfa II.* (II. Rudolf kora) című cseh monográfiában. Az egész napnak volt valami kísérteties hangulata, mitha Isten visszavonult volna az anyagi világból, s én az ördögnek kiszolgáltatott, üresen maradt kiterjedésekben, terekben bolyongtam volna egyedül. Este, otthon, az üres lakásban tovább folytatódott a kísértetjárás. Úgy tíz óra felé csöngettek, kinéztem a kukucskálón, meg voltam győződve róla, hogy maga Rosacrux lovag áll az ajtóm előtt, s fellélegeztem, mikor RC-ben V. J. barátomra ismertem. Állt V. J. lovag két szatyor krumplival a kezében, s bebocsátásra várt: a feleségemet hozta haza, kocsival, a csallóközcsütörtöki kertjükből. Hálás voltam V. J.-nek a nap sültrealista befejezéséért.

Szeptember 17. A naplóm: folytatásos regény egy képzelt újságban. A legújabb folytatásban nem várt a bonyodalom. Az évnnyitó tanszékülésünkön keményen összecsaptam A. D.-vel, a leendő tanszékvezetővel, aki a tervezett szemináriumomról (*Bevezetés az „egyetemes magyar irodalom” fogalmkörébe*) hallani sem akart, mert, úgymond, a kari órarend kész van, annak a megbolygatása forradalmat jelentene. Kértem én: miért nincs benne abban a nyavalyás órarendben az én szemináriumom? S ha már egyszer kihagyták belőle, akkor a mulasztónak tessék vállalni akár a „forradalmat” is, hogy belekerülhessen. A harcom, sajnos, eredménytelen volt. Hiába magyaráztam el még olyan meggyőzően A. D.-nek és a tanszéknek, hogy az „egyetemes magyar irodalom” oldaláról tekintve a budapesti irodalom éppen olyan „kisebbségi irodalom”, mint a délvidéki, a kárpátaljai vagy a hajdúnánási, ahhoz túl kevesen álltak mellém a kollégáim közül, hogy határozat születhetett volna. Mert ugye az órarend, az szent dolog, s a szabály, az szabály. Nekünk pedig Pozsonyban, Kolozsvárott, Újvidéken és Ungváron továbbra is a budapesti provincializmus fogja elmagyarázni, hogy mi a világirodalmi kánon. S a „kánoncsinálók” értetlen arcot fognak vágni, ha a *Frankfurter Buchmesse* majd nem igazolja vissza a véleményüket.

Szeptember 18. Szóval készül bennem a Szenci Molnár Albert-dráma, illetve még nem tudom, hogy dráma lesz-e vagy vígjáték, vagy mindkettő. Valószínűleg dráma, de komédiabetéttel, a középkori iskoladrámák mintájára. Az interludium egyik jelenete szólhatna, mondjuk, a krumpiliról. Pontosabban arról, hogy SzMA a német Marburgban kap otthonról, Szencről, Katus vagy Ilona hűgától egy zsák krumplit, és mikor Kunigunda asszony a tányéron eléje teszi a gőzölgő honi „küldöttet”, a zsoldárfordítóból feltörnek a 104. zsoldár sorai:

*Az ember reggel fölkél idejen,
És tisztí szerint munkára megyen,
Szántóföldre, rétre, kertbe, szőlőben
És ott munkálódik mind esteiglen.*

Ez történe a drámai részben, a keretjátékban. A komédiarészben, a betétben pedig maga Molnár rektor uram állna a sparhelt mellett, s hámozná egy kalapból az apró szemű kolompért, s magyarázná egy tanítványának, hogy asszonya kiszórta a szenci küldeményt az udvarra, mondván, a kökényt nem lehet meghámozni, s ő (Molnár uram) egy kalapnyit tudott visszamenteni a kiszórt kincsből. – Az én személyes közöm a történethez pedig annyi, hogy múltkor, mikor otthon jártam, a szülőfalumban nekem is betettek a rokonok egy zsák krumplit a kocsimba, s itthon, Pozsonyban az én kedves feleségem valóban kiszórta az apró péterfalai „kompért”, hogy ő azzal nem tud mit kezdeni. Én meg összeszedtem, s időnként azóta is jóízűket eszem belőle. S ez, hogy én itt, Pozsonyban péterfalai krumplit eszem, annyira valószerűtlen, hogy már szinte vers. Arról nem is beszélve, hogy anyámról is az az utolsó emlékem, hogy krumplit ásunk valahol a Vízállóban, már alkonyodik, s körülöttünk kísértetszerű, fehér krumpiliszások ácsorognak.

*Szeptember 19. 17.00 óra, ülünk a Magyar Intézet előadótermében. Telt ház van, ma Darvas Iván az Intézet vendége. Ül a Pozsonyban is nagyon népszerű színművész az emelvényen, keresztbe vetett lábakkal. Van benne valami diszharmonikus, talán a kulcsín és a belbecs, a szlávós, finom vonalak emelkedettsége és a pesti cinizmus kontrasztja. Az emelkedettség, a „misztikus” elegancia a küsejében van Darvasnak: így képzeljük el Miskin herceget. Magas, vékony termet, elkeskenyedő, szikár arc, szőke haj. Aztán Miskin herceg csaknem a pesti flaszter hangján szólal meg. A szlávós külső egyébként nem véletlen: az apa, Darvas János (a két háború között élt, közepes tehetségű szlovenszkói költő, afféle halványabb Gyóni Géza, egyik háborús verséből ez a rímpár maradt meg bennem: *Ki többet öl, Az jobban tündököl*) feltehetően szlovák ősökötől származott (eredeti neve Dézslík), az anya, Antonyina Jevdokimova, született orosz nő. Beszél, beszél a rettenetesnek azért nem rettenetes, inkább csak ellentmondásos Iván, érdekes módon a felföldi gyökereiről nem szól, annál többet mesél Prágáról, a prágai német iskolájáról, neveltetéséről. Ha elméleti fejtegetésekbe bonyolódik, kiderül, hogy nem egészen eredeti gondolkodó. Szokatlan kicsit civil dolgokról hallani mesélni az ismert hangot. Hallgatom, s azon kapom magamat, hogy a Szenci Molnár Albert-történetembe képzelem a beszélőt, ahol majd, mintegy SzMA kísértőjeként, a valóságos Faust is megjelenik: Darvasból kitűnő Faust lenne. Az első sorban ülök, közvetlen a pódiumnál. Miskin-Faust-Darvas az emelvényen álló asztal alól az orrom alá nyújtja csíkos zoknis-félcipős lábát: a magas embernek feltűnően vékony a lábszára.*

Szeptember 20. Vízálló! Ez egy dúlító a falum határában. Tulajdonképpen völgy, ahol valamikor, nagy esőzések idején, ha kiöntött a Gortva-patak, megállt a víz. Most már talán örökre víz alá került: a területén hatalmas halastavat alakítottak ki (még Csehországból is járnak ide turisták horgászni), ami jó dolog (a falunak jelentős bevételi forrás), de ezzel a gyermek-, sőt ifjúkorom egy része is víz alá került. Eltűnt Papberke, az a kis domb, rajta erdő, ahová gombászni jártunk (a túloldalán volt a Vízálló), víz alatt van az egész Ibolyás (másik határrész),

közepén a kis hágó, amelyen át a Medvesaljára juthattunk. Azon átkapaszkodva értük el az országútnak azt a részét, amely Magyarországról jött, s amelyre egy kőúttal a huszadik század elején Péterfala is rácsatlakozott. (Addig a falu tkp. zsákfalu volt, azért nevezték a csúfolódók a „világ közepének”.) Most a tóval a település megint leszakadt a pétervásári-salgótarjáni vonalról, s végleg bezáródott Szlovákiába. Az utolsó emlékem az Ibolyásról: toljuk a biciklinket vagy öten, péterfalai legények (lélekben sorra veszem őket: egy hűján valamennyi a temetőben), kaptatunk föl, az Ibolyás-dombra, megyünk a Medvesaljára, pontosabban Bástba, bálba. Az egykori társaság élő tagjával, B. A.-val találkoztam a minap, otthon jártamban. Hetvenöt éves, de alig változott, fekete, éles arcú, varjúforma, szíjas ember. Puska volt a vállán, valahonnan a Feneki-erdőből jött. Sok a róka, irtani kell, mondta. – Papberke, Ibolyás, a gyermekkor, az ifjúkor, a régi falu nyomtalanul eltűnt, de ő, mint egy fekete menhir, itt maradt.

Szeptember 21. Vacak, borús időben vacak, borús a hangulatom. Vajon mi tudna ilyen állapotban érdekelni? Előveszem Pelle Emil könyvét: *Bölcső a máglyán*. A szerző mezőgazdasági kutatómérnök, Budapesten él. 1947-ben a szülőfalumból egyedül az ő népes családját telepítették át Magyarországra, máig sem tudni, hogy miért épp rájuk esett a faluban egyeduralkodó szlovák komisszár választása. Helyi gyökerű, nagygazda família volt a Pelle-Fodor család (Fodor volt a ragadványnevük), sokat olvasó, művelt fiakkal (Emil testvérbátyja a falu első érettségizettje; 1938–1944 között, Szlovákia magyar részének visszacsatolása idején tanítói oklevelet szerzett, Egerben), a komisszár tanácsadójának korlátolt agyában a műveltség feltehetően egyben magyarságot is jelentett, s így lettek Pelle-Fodorék „magyarkodásban” bűnösök. A könyv kitűnő, bár műfaja meghatározhatatlan. A szerző, úgy tűnik, leginkább a harmincas évek faluszociográfiai irodalmából tanult, de minősíthető a műve akár a narrátora, egy parasztfiú érdekfeszítő fejlődéstörténetének, vagy akár egy szubjektív történelmi tablónak is. A legfőbb mondandója mindenestre a következő: a szlovákiai magyar történelem háború utáni alakulása az ottani magyar etnikum teljes végének a kezdete volt. A második Csehszlovák Köztársaság a kitelepítésekkel, a vagyonek kobzásokkal, azaz a hírhedt Beneš-dekrétumokkal, a megtartó földhöz való viszony, az évszázados felvidéki magyar falutársadalmi struktúrák destrualásával az egész szlovákiai magyar közösséget a végpusztulás felé indította. Ez a következtetés persze így, direkt módon a könyvben sehol nincs leírva (s többek között ez is a javára írandó), de ez a jelentés hatja át az egész szövegkorpust, ez árad – mint fény a közelebről azonosíthatatlan forrásokból – a mű legapróbb részleteiből, a különböző archaikus szokások, a paraszti használati tárgyak, munkafolyamatok elemző ábrázolásából, a háború mikrojeleneteiből, a különböző család-történetekből, de akár egyetlen köszönésformának, vagy egy valóságos bölcső valóságos tűzre vetésének a tárgyilagos leírásából is. Esterházy Péter nemrég írta le Oravecz Imre *Halászóemberéről*, hogy a hiányzó nagy magyar parasztregeény helyén álló faluregeény. (Szajla egyébként Péterfalától kb. harminc kilométerre van, az országhatár déli oldalán, Pétervásárán túl. Oravecz falujában ugyanaz a dialektus, ugyanaz a népviselet stb., mint az én falumban.) Ha én is

meg akarnám írni a falum regényét, a történelmi-szociográfiai-szociológiai alapvetéssel már nem kellene bajlódnom: minden ott van (és lélegzetelállító szépirodalmi hitellel van ott!) Emil barátom könyvében. De ez a hitel, paradox módon, bunkószerű felismerés a számomra: Pelle Emil és Oravecz Imre tudásához képest milyen keveset tudok én a szülőföldem múltjáról, egykori mindennapjairól, szokás- és tárgyi kultúrájáról! Én soha úgy nem voltam a falu szerves része, mint ők: nem voltam paraszt, nem éltem a földdel kapa-kasza közelben. De még csak pásztor és iparos sem voltam (apám és anyám után lehettem volna!): én álruhás királyfi voltam a pórnép között. Gyermek- és ifjúkoromban örökké sértődötten jártam-keltem a nem nekem rendelt közegben, a közönségességben, a durvaságban, az erőszakban. Felnőttkoromban pedig, már gondolkodóként, állandó meneküléskényszert éreztem: el innen, minél messzebbre a falu, az erő totalitarizmusából, a gyilkos környezetből, az én haláltáboromból. – S honnan akkor a hazai emlékeim pasztellszínei, az írásaim szülőföld-nosztalgija? Honnan a Vízálló idillje, az ácsorgó krumpliszsákok, az Ibolyás-hágó meghitt képei? Talán két József Attila-vers összeolvasott címében van a magyarázat: *Majd megöregszel, s emlékezni jó lesz!* (A tartalomjegyzékekben általában egymás mellett van a két cím, s bennem is mindig egyszerre, sőt egyetlen mondatként hangzanak.) Miért jó emlékezni? Azért, mert az emlékezés és képzelet tulajdonképpen ugyanaz a tevékenység: a képzelet mindig a javunkra téved, változtat az emlékeinken. Úgy emlékezőnk a történetekre, ahogy szerettük volna, hogy azok megtörténjenek. De vannak kivételes képességű emberek, akik úgy emlékeznek, hogy az emlékeiket nem keverik össze az érzelmeikkel. Ilyen kivételesen szerencsés költő-író Oravecz Imre. – S ilyen kivételes ember Pelle Emil is. Írnom kellene a könyvéről. Az *Új Könyvpiac*nak recenziót ígértem róla.

Szeptember 22. Tegnap megint eladtam a lelkem Dobos Lacinak, a Madách-Posonium Kiadó igazgatójának: október 1-jétől a kiadó főszerkesztője vagyok. A „megint” pedig oda céloz, hogy annak idején, régen, 1965-ben tulajdonképpen Dobos keze alatt kezdtem az irodalmi szerkesztői pályafutásomat, de akkor ő az *Irodalmi Szemle* főszerkesztője volt, s mint fiatal költőt, oda vett magához szerkesztőnek. Azelőtt a *Hét* (képes hetilap) fullajtára-riportere voltam, s az *Irodalmi Szemle* mindenképpen feljebb lépést jelentett számomra. Most Pozsony és Szlovákia legrangosabb egyeteméről a Pozsonypüspökiben, a Devätinová 54-ben, azaz csaknem vidéken székelő Madách-Posoniumba átlépni (amely már távolról sem azonos az egykori tekintélyes Madách Könyv- és Lapkiadóval) – hát, nem tudom!, nem vagyok benne biztos, hogy feljebb lépés. Lépnem persze mindenképpen kellett, mert az egyetemen kitelt az időm, elértem a nyugdíjaskort, s a hatvanhét éves egyetemi oktatónak nálunk könyörtelenül útilaput kötnek a talpa alá. Ami persze az *universitas litterarum*hoz, a tudományok egyeteméhez nem méltó ostobaság, mert a *nyugdíjas szellem* maga a nonszensz: a szellem vagy szellem, s akkor nem lehet nyugdíjas, vagy nem szellem, s akkor miről beszélünk? Mindenesetre a kiadóban az első ténykedésem az lesz, hogy kiadom Petőfi *Úti jegyzet*kjét és Szerb Antal *Száz versét*. Egyiket is, másikat is évek óta keresem, eredménytelenül.

Szeptember 23. A tévében Ján Slota, a Szlovák Nemzeti Párt hírhedten mocskos szájú elnöke beszél. Izzadtan, kivörösödve, gyűlölködő arccal fröcsköli a szót: *Dívať sa do víťazných, rehotajúcich sa tvári Maďarov, je otrasné.* (A magyarok győzelemittas, röhögő arcába nézni – megrázó.) Hát igen, az idei szlovák parlamenti választásokon a magyarok „győztek” (értsd: a Magyar Koalíció Pártja): 11,16%-ot kaptak, ami jóval nagyobb a szlovákiai magyar népesség arányánál, s ez azt jelenti, hogy sok szlovák szavazó is rájuk adta a voksát. A két szlovák nemzeti párt (Slota pártja mellett Mečiar HZDS-e volt a másik vesztes) csúfosan megbukott, s mindez együtt valóban „megrázó” lehetett a számukra. Folyik tehát minden a régi, kereszténydemokrata jobbközép mederben tovább, amiben szintén van valami megrázó: meggyőződés, hogy a legtöbb szavazó nem az unalmas Dzurindára és Bugárra, hanem a korrupt és gyűlölködő Slota és Mečiar ellen szavazott. A győztes francia pártok találtak maguknak korküldetést: a lélektelen, kultúraellenes amerikanizmussal szemben Európát, a hagyományos emberi értékeket (például nagy hangsúllyal az irodalmat) védik, de mi a „küldetése” Bugárnak és Dzurindának? A szélsőjobbot legyőzni – ez kormányprogramnak természetesen nagyon kevés.

Szeptember 25. A hatalmas billboardokon, ázott plakátokon továbbra is behízeltgőn kacsintgató politikusok órák alatt önmaguk százalmas karikatúrái lettek. Ahogy jöttem hazafelé az esőben, egyre őket sajnáltam. Van abban valami szomorú, esendő, hogy még mindig ugyanaz az optimista, erőt mutató, de ugyanakkor szinte „farkcsóváló” mosoly virít az arcukon, amellyel néhány nappal ezelőtt a választóknak udvaroltak, s amely ma, a választások után már értelmetlen, mert célját veszítette.

Szeptember 27. Orbán is megbukott, de az általa beindított automatizmusok tovább működnek: a tévében a két háború közötti ún. középosztály ízlését pontosan leképező *Halálos tavaszt* adják. Igaz, Zilahy rehabilitálása már 1983-ban, a film irodalmi előképének, a regénynek az újradíjazásával elkezdődött, de az nem annyira leleplező hatású, mint a film: emitt Zilahy minden gyengéje felnagyítódik. Jönnek a figurái valahonnan, s mennek valahová, hozza őket az a bizonyos „víz” valahonnan, s viszi őket valahová, de a mozgás mélyebb történelmi-társadalmi és lélektani motivációjával a szerző rendre adós marad. Előveszem a könyvet, keresem benne a mű védelmére gyakran felhozott „társadalombírálatot”: abban sem találom. (Azért „sem”, mert a filmben sem.) Ha csak azt nem tartom annak, hogy a 84. oldalon, mintegy az „úri osztály” képviselőjében, a már tíz esztendeje jogászokodó, de a vizsgálóival nem boldoguló, s a kisvárosba mindig visszahulló Mák Pista „kaláberezik” egy „koszos vasutással”. S aztán jön az örök kackiás bajuszú s permanensen boldogtalanul szerelmes Jávor Pál, Mák Pista mellé ül, s reggel három óráig mulatnak. A filmben még ennyi „társadalombírálat” sincs. Csak kosztümös színészek vannak. Mintha valójában mindenki más lenne, mint ami, mindenki valami megfoghatatlan elvárás szerinti papírfigurát alakít. Jermann Pál az „örök Jávort”, az érzelmek kifejezésére teljességgel képtelen arcú Kanczler Katalin „a Karádit”, a magyar „végzet asszonyát”. Elég egyszerű látni

őket, s láttad valamennyi arcukat. – De hát ezek a jelzők, minősítések ma már közhelyek, a két háború közötti kort és kultúráját ért kritikairodalom közhelyei, de ha a kort és kultúráját feltámasztják, akkor kritikája és kritikájának közhelyei is feltámadnak.

Október 1. Mintha mókuserékben pörögnék: délelőtt még az Írószövetség Bajza utcai tanácstermében ültem (választmányi ülés volt), délután ötkor már a pozsonyi Magyar Intézet előadótermében hallgattam a *Hollóidő* című regényéről értekező Szilágyi Istvánt. Budapest és Pozsony nemrég még fényévnyi távolságra volt egymástól, mára elképesztően lerövidült az út közöttük! Végül még megérjük az egykori pozsonyi mérnökök jövődőlésének a teljesülését. A múlt század hatvanas éveiben, tehát még a szocialista antivilágban néhány szlovák inzsellér ugyanis azt vizionálta, hogy egykor Pozsony mint Közép-Európa mértani közepe, a terület fővárosa lesz, s gyorsvasutak kapcsolják majd hozzá Budapestet és Bécset. – A választmányi ülésen Aczél Géza ült mellettem, súgva újságolta, hogy a Művészeti Akadémián, Tolnai Ottóval és Buda Ferencsel egyetemben, Kossuth-díjra javasoltak. Erre hirtelen úgy megnőtt az öntudatom, hogy a 2001-től szintén Kossuth-díjas Szilágyi Pista kitűnő regényéről folyó vitában tettem néhány kritikai észrevételt. De elmondtam azt is, hogy a nagyrabecsült kolozsvári kollégának sikerült bebizonyítania: Erdélyben és Magyarországon már a nyelvújítás előtt is magas strukturáltságú magyar nyelv és szellemiség létezett. Művének, a *Hollóidő*nek a 16–17. században, a török időkben játszódó meséje ugyanis egy csodálatosan archaizált, gazdagon rétegzett nyelvet, és ezen keresztül egy teljes magyar univerzumot működtet, sikeresen. – Szilágyit egyébként Grendellel egykorúnak sejtettem. Nézem a lexikont: 1938-ban született, tehát hatvannégy éves, majdnem velem egyidős.